

اثر بازارها بر الگوهای رفتاری شهروندان در شهر پویا

مطالعه موردی: بازار ۱۵ خرداد و ایرانمال

جمال الدین هنرور: دانشجوی دکتری معماری، گروه معماری، دانشکده معماری، واحد همدان، دانشگاه آزاد اسلامی، همدان، ایران
گلاره نیک منش: دانشجوی دکتری معماری، گروه معماری، دانشکده معماری، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران^۱
مهراسا باقرزاده چهره: کارشناسی ارشد معماری منظر، گروه معماری منظر، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۵/۱۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۳/۲۴

چکیده

رفتار انسان در شهر، وابسته به میزان درک او نسبت به محیط و برآیندی از انگیزه‌ها و نیازهای فردی است. هدف پژوهش حاضر تحلیل اثرات بازارها بر الگوهای رفتاری در دو بازار مهم پایتخت (۱۵ خرداد و ایرانمال) است. تحقیق از نظر هدف کاربردی؛ با تکنیک پیمایشی و ماهیت توصیفی-تحلیلی است. اطلاعات از طریق دو پرسشنامه (متخصصین ۳۵ و شهروندان ۲۵۰ نمونه) از طریق فرمول کوکران و با طیف لیکرت جمع‌آوری شد. تجزیه و تحلیل داده‌های متخصصین از طریق آزمون‌های تحلیل عاملی و رگرسیون، و شهروندان از طریق تی دو نمونه‌ای و پیرسون با نرم‌افزارهای Lisrel, Spss انجام شد. پرسشنامه با اعتبار محتوایی و پایایی آن با آلفای کرونباخ تأیید شد. آزمون تحلیل عاملی تأییدی، مؤلفه‌های تحقیق را در ۵ بعد (معنایی، الگوهای رفتاری، فعالیت و عملکرد، کالبدی، آسایش و راحتی) با بار عاملی بالای ۰,۴ شناسایی کرد. ضریب تعیین تعدیل شده^۲ در آزمون رگرسیون نشان داد، شاخص‌های تحقیق به میزان ۶۱٪ درصد واریانس الگوهای رفتاری را پیش‌بینی می‌کند. مؤلفه‌ی معنایی بالاترین تأثیر (0.779) و مؤلفه‌ی آسایش و راحتی (۰,۶۲۱) کم‌ترین اثر را بر الگوهای رفتاری دارند. با استفاده از آزمون T دوطرفه در دو نمونه، تفاوت میانگین بین مؤلفه‌های ۵ گانه وجود دارد و این تفاوت میانگین معنی‌دار است. با توجه به نتایج آزمون پیرسون مؤلفه‌ی کالبدی در ایرانمال و مؤلفه‌ی فعالیت و عملکرد در بازار ۱۵ خرداد از تأثیرگذارترین مؤلفه‌ها بر الگوهای رفتاری می‌باشند. نتایج نشان داد که؛ بازارها بر الگوهای رفتاری شهروندان تأثیر معنادار و مثبت و مستقیم دارند و با تقویت کیفیت بازارها و یا تضعیف آن، ادراک محیطی شهروندان تغییر می‌کند.

واژگان کلیدی: الگوهای رفتاری، ادراک محیطی، رفتار فضای شهری، بازار، تهران.

مقدمه

شهر به عنوان موجودی زنده و پویا می‌تواند نقش مهمی را در برآوردن نیازهای روانی و ذهنی افراد ایفا نماید. شهرها از کالبد، روابط و فعالیت‌ها تشکیل شده‌اند که به مانند ظرف و مظروف عمل می‌کنند. با توجه به این تعریف تأثیرات محیط-های شهری بر شهروندان، از دو جنبه اساسی انسانی؛ شامل حواس مادی و روحیات آدمی قابل بررسی است. آنچه یک شهر را پویا و جذاب ساخته و سبب ایجاد رضایت در بین شهروندان می‌شود، تاریخ، فرهنگ غنی، زیبایی و کیفیت بصری فضای شهری است که نمود ویژه آن در المان و نشانه‌های شهری و مخصوصاً بازارهای شهر به وضوح قابل رؤیت است (خطیبی، ۱۳۹۲: ۷۳). در ساختار هر شهر، بازارهای شهری برای تحلیل رفتار شهروندان بسیار قابل توجه می‌باشد. معنای بازار اگرچه ممکن است ریشه در محیط فیزیکی و اقتصادی و یا فعالیت‌ها داشته باشد، اما چیزی بیش از آن‌ها است وابسته به فرهنگ، نگرش، تمایلات مقاصد و تجارب متنوع مردم هست و از الگوهای رفتاری مردم نشات می‌گیرد (رپاپورت، ۱۹۹۰: ۳۳). با توجه به اهمیت فضاهای عمومی و ارزش زندگی شهری، امروزه بازارها به عنوان یک نشانه شهری و فضای عمومی مهم اهمیت ویژه‌ای پیدا کرده‌اند. منظر یک محیط شهری مجموعه‌ای از محرک‌های محیطی می‌باشد. این محرک‌ها اطلاعاتی را برای ما می‌فرستد که ادراک فضا را در ذهنمان مقدر می‌سازد یا بر اساس تجربه‌ای که ممکن است از قبل کسب کرده باشیم، به شناسایی آن شیء پردازیم. این شناسایی و ادراک هم می‌تواند به صورت خودآگاه و هم ناخودآگاه صورت گیرد و بر احساسات، عکس العمل‌ها و عملکردهای ما تأثیر گذارد (بیگی و همکاران، ۱۳۹۲: ۲۰۸). عمده ترین هدف طراحان شهری، دستیابی به هویت و چشم انداز و دورنمای تعیین شده‌ی شهر، با بهره گیری از علائم و نشانه های مهم شهر پویا، همچون بازارها که در ذات خود توانایی برای نفوذ به ذهن و احساس بیننده دارند، است. بنابراین رفتار و الگوهای رفتاری (خلوت، فضای شخصی، قلمرو، ازدحام) از عوامل تأثیر گذار بر شکل و کالبد هر شهر می‌باشند و بالعکس (شاهچراغی و بندرآباد، ۱۳۹۴: ۲۲۳). یافتن راه حل مناسبی جهت پیدا کردن مبنا و معیار در طراحی فضاها و همچنین تأثیر کالبد و نشانه های فضای شهری از جمله بازارها بر الگوهای رفتاری شهروندان؛ مسئله‌ای است که بخصوص در سال‌های اخیر معماران و طراحان شهری را به خود مشغول کرده است و نیز به ضرورت این تحقیق اشاره دارد. در تهران بزرگ بازارها و مراکز خرید مهمی وجود دارند که می‌توان از حیث تأثیر بر الگوهای رفتاری انتخاب گردیدند. در این تحقیق دو بازار مهم پایتخت یعنی بازار ۱۵ خرداد و ایران مال به عنوان مورد پژوهی انتخاب گردیدند؛ محور ۱۵ خرداد یا پیاده راه بازار در ناحیه ۳ منطقه ۱۲ (بازار تهران) واقع شده است. این منطقه به دلیل ماهیت آن، که مجموعه ای از فعالیت های متنوع فرهنگی و اداری و تجاری را در بر می گیرد، محل تردد تمامی اقشار جامعه است. انتخاب بازار تهران از این حیث در این تحقیق اهمیت دارد که؛ به عنوان نقطه جاذب سفرهای تجاری و نیز مجاورت با عناصری تاریخی چون مجموعه کاخ گلستان، مسجد امام و جز این‌ها دارای پتانسیل های ارزشمندی برای تبدیل شدن به فضایی مطلق ویژه افراد پیاده بوده است. بازار ایران مال جزو ۵ مال بزرگ جهان و خاورمیانه است. بازار بزرگ ایران با هدف توسعه و رونق اقتصاد، ارتقاء فرهنگ و معماری ایرانی اسلامی و ایجاد یک محیط سالم از نظر اجتماعی و تفریحی در غرب تهران ساخته شده است. انتخاب این دو نمونه موردی و مهم پایتخت جهت بررسی تحلیل اثر بازارها بر الگوهای رفتاری شهروندان در یک شهر پویا اهمیت می‌یابد. از طرفی فقدان معیارهایی که بتوان با استفاده از آن‌ها به مطالعه و تجزیه و تحلیل رفتارها در فضا و تأثیرنشانه‌ها از جمله بازارهای شهری بر الگوهای رفتاری پرداخت چه در معماری و چه در شهرسازی کاملاً محسوس است. تحقیق حاضر با هدف تحلیل اثر بازارها بر الگوهای رفتاری شهروندان در شهر پویا در دو بازار ۱۵ خرداد و ایرانمال در صدد پاسخگویی به این سوال است که عبارتند از:

۱- اثر بازارهای ۱۵ خرداد و ایرانمال بر الگوهای رفتاری شهروندان در یک شهر پویا چگونه است؟

پیدایش جنبش رفتارگرایی ریشه در نقد تجدد دارد. در زمانی که عقاید و آثار تجدد گرایان مورد انتقاد گروه های مختلف قرار گرفته بود، دسته ای از دانشمندان علوم رفتاری مانند گو تمن و گنز نیز به انتقاد از این نهضت پرداختند. این انتقادات در سه مرحله ارائه شد. در مرحله اول، دهه های ۱۹۴۰ و ۱۹۵۰ م، اعضای گروه ده به انتقاد از تجددگرایی پرداختند به طوریکه آلدو ون ایک می نویسد: «خرابه ها رفته اند، اما چه چیزی جایگزین آن شده؟ مایل تا مایل فضای سازمان داده نشده، به گونه ای که هیچکس احساس نمی کند که در مکان با هویتی قرار دارد.» (پاک نژاد و لطیفی، ۱۳۹۷: ۵۴). مرحله دوم، یعنی در دهه ۱۹۵۰ م. که نتیجه مطالعه انتظارات مردم، ساخت مسکن در مقیاس های بزرگ و همچنین پروژه های بهسازی مرکز شهر ها بود، انتقادات گروه ده، تا حدی تکامل یافته تر، تکرار شد. در این زمان، افرادی مانند جین جیکوبز به انتقادات عمیق تری در ارتباط با اثر فضای ساخته شده بر رفتار انسان و نحوه عمل آثار تجددگرایان در این زمینه پرداختند. مرحله سوم که حاصل پیدایش علوم رفتاری است، به تشخیص نیازهای انسانی که پیش تر توسط کارفرما و طراح نادیده گرفته می شد، همچنین مسائل مربوط به روند طراحی توجه نمود. از جمله نمونه های این انتقادات می توان به مطالعات هال به عنوان رفتار شناس و یا نیومن به عنوان معمار اشاره کرد (سعیدی، ۱۳۹۷: ۶۷). به نظر می رسد که تا پیش از جنگ جهانی دوم، تحقیقات علوم رفتاری تأثیر چندانی بر طراحی شهری، معماری و نظریه های مرتبط با آنها نداشته است. زیرا علوم رفتاری پیشرفت قابل توجهی نکرده و تا آن زمان نیز توجه طراحان تا حد زیادی معطوف به انگاره های ارزشی بود. تنها در دوره های محدودی تلاش های قابل توجهی در این زمینه صورت گرفت که معروف ترین این نمونه های مدرسه معماری اولم در آلمان در دهه بین ۱۹۵۶ تا ۱۹۶۵ م. بود. محققان دیگری نیز در چند دهه اخیر به مطالعه جدی پیرامون تحلیل رفتارها و طراحی فضاها پرداخته اند که می توان به معماران و طراحانی مانند الکساندر، هال، لنگ، مایکلسون، تیل، اپلیارد، بار کر، برونر، فرانسیس، نصر و وایت اشاره نمود.

چگونگی شکل گیری الگوهای رفتاری در سازمان فضایی محلات «زرگنده» و «دروس» با استفاده از نرم افزار «اگراف» در تحقیق پاک نژاد و همکاران در سال ۱۴۰۰ انجام گرفت. هدف آنان کشف تغییرات الگوهای رفتاری در بافت های متفاوت شهری، از طریق تبیین تغییرات و تفاوت ها، زمینه برنامه ریزی متناسب با اهداف برنامه ریزان و طراحان شهری را فراهم آورد. تبیین و ارزیابی تأثیرات مؤلفه های محیطی بر شکل گیری الگوهای رفتاری در فضاهای شهری نیز که توسط نظریه پردازان زیادی از جمله پاک نژاد و لطیفی در سال ۱۳۹۷ و برای مطالعه میدان تجریش انجام شد. الگوهای رفتاری را به شدت تحت تأثیر کاربری ها می دانند و ارایه تسهیلات در فضاهای شهری موجب تشویق شهروندان برای بروز الگوهای رفتاری مختلف می شود. کیفیت های بصری از معیارهای مهم در جهت برقراری ارتباط بین افراد غریبه در فضای شهری بوده و شاخصه فعالیت های انتخابی در بررسی معیار تعاملات اجتماعی به سبب شرایط محیطی تقویت یا تضعیف می شود. واکاوی مفهوم خاطره جمعی و بازیابی آن در فضاهای شهری با رویکرد نشانه شناسی (نمونه موردی: میدان حسن آباد) توسط حسنی میان رودی و همکاران در سال ۱۳۹۶ با هدف نشانه شناختی مستتر در فضاهای شهری در راستای بازیابی خاطره انگیزی فضاهای شهری انجام گردید. نتایج تحقیق بیانگر آن است که میزان خاطره انگیزی فضای شهری میدان حسن آباد براساس الگوی مفهومی ارایه شده، در سال های اخیر و به واسطه تصمیمات اخیر مدیریت شهری کم رنگ شده است؛ جهت بازیابی خاطره انگیزی شاخص های عملیاتی الگوهای نشانه شناختی پیشنهاد شده، در قالب رمزگان های معنایی و منطقی می تواند سبب احیای خاطره انگیزی میدان شود. همچنین ارزیابی تأثیر مؤلفه های کیفیت محیطی بر الگوهای رفتاری در پارک های شهری، که توسط لطیفی و سجاد زاده در سال ۱۳۹۳ انجام گردید؛ با استفاده از تحلیل کمی شاخص ها با استفاده از طراحی پرسشنامه و نقشه های رفتاری بر اساس حجم نمونه و تبدیل یافته های کیفی به مؤلفه های کمی از طریق نرم افزار SPSS، به دنبال پاسخ به این سؤال اساسی است که الگوها و قلمروهای رفتاری چه تأثیری در ارتقای کیفیت محیطی در پارک های شهری دارند؟

آنچه تحقیق حاضر را از سایر پژوهش‌ها جدا می‌کند پرداختن به نقش بازار بر الگوهای رفتاری شهروندان در یک شهر پویاست. موضوعی که تا کنون به آن پرداخته نشده است، یا بسیار محدود پرداخته شده و نه در قالب موضوع اصلی یک پژوهش. همچنین نمونه‌های موردی نیز بر یکتایی موضوع می‌افزاید؛ چرا که دو بازار مهم پایتخت که هر کدام در نوع خود بی‌نظیر بوده و از حیث فرهنگی، تجاری، گردشگری؛ جاذب جمعیت فراوان هستند، انتخاب گردیده‌اند. بنابراین پژوهش حاضر می‌تواند بدنه‌ای نو به دانش الگوهای رفتاری و نقش فضاهای شهری بر الگوهای رفتاری اضافه نماید.

مبانی نظری

نظریه‌ها و رویکردها

انسان تمایل به جستجوی الگوهایی دارد که براساس آنها درکش از دنیا معنا می‌یابد. در پس هر الگو، فرآیندی است که آنرا ایجاد کرده است (بل، منظر الگو، ادراک و فرآیند). الگوها به شکل منظم و با بزرگترین‌ها برای مناطق و شهرها آغاز می‌شوند و سپس به ترتیب به محله‌ها، مجموعه‌های ساختمانی، ساختمانها، اتاق‌ها و گوشه‌های دنج می‌پردازند و سرانجام با جزئیات ساختمانی پایان می‌یابند (الکساندر، ۱۳۸۶: ۷) مجتمع‌های زیستی در کار شکل دهی به مکان هستند. مکان براساس اصول و قاعده نظم مدل یک فرهنگ ایجاد می‌شود که این مدل‌ها در طی زمان و از فرهنگی به فرهنگ دیگر متغیر است (راپاپورت، ۱۹۹۰: ۳۳). آنچه در یک بنا یا یک شهر مهم است شکل بیرونی و صرف ترکیب کالبدی آن نیست، بلکه رویدادهایی است که در آن پیش می‌آید. الگوها نه تنها شکل ساخت بناها، بلکه معرف میزان جریان و دامنه حیات و زندگی در بناها نیز می‌باشند (الکساندر، ۱۳۸۶: ۱۷۹). الگوی رفتاری نشان دهنده نحوه رفتار مردم در فضا است که شامل تعاملات آنان با یکدیگر و با فضا می‌باشد (خطیبی، ۱۳۹۲: ۶۶). رفتار نیز شامل هر فعالیت و عملی است که موجود زنده انجام می‌دهد و «یک بازتاب یا مجموعه بازتاب‌های فرد نسبت به یک وضع» می‌باشد (سعیدیان، ۱۳۸۸: ۳۵۱۸). در طی فرآیند اجتماعی شدن، رفتار از فرهنگ تأثیر می‌گیرد و توسط این فرآیند؛ زبان، آداب و رسوم، ارزش‌ها و توقعات آموزش داده می‌شود (نمازیان، ۱۳۷۹: ۷۸). بحرینی بیان میکند که فعالیت‌های انسان‌ها به فرهنگ متکی می‌باشد، فرهنگ الگوی رفتاری را به وجود می‌آورد و این «الگوی رفتاری تعیین‌کننده و بیان‌کننده چگونگی استفاده مردم از فضاها می‌شوند» (بحرینی، ۱۳۹۰: ۲).

از سوی دیگر نشانه‌ها عواملی هستند که ناظر به درون آن‌ها راه نمی‌یابد؛ از جمله نشانه‌هایی که ظاهری مشخص دارند، می‌توان ساختمانها، علائم، فروشگاه‌ها و یا حتی یک کوه را نام برد. خصوصیت هر نشانه باید به گونه‌ای باشد که بتوان از میان عوامل مختلفی آن را باز شناخت. پاره‌ای نشانه‌ها جهتی خاص را به نمایش می‌گذارند و می‌توان از تمام جوانب از آنها بهره برد مثل یک برج بلند، گنبد‌های طلایی، تپه‌های بزرگ و ... برخی نشانه‌ها نیز تنها در محل و جهتی مشخص قابل رؤیت‌اند و بر جزئیات استوارند؛ مثل علائم راهنمایی و رانندگی، نمای یک فروشگاه و یا دسته‌ی یک در شهر تا حدود زیادی از طریق علائم و نشانه‌ها به هم پیوند می‌خورند (خطیبی، ۱۳۹۲: ۶۶). نشانه‌شناسی شهری نیز مطالعه معنا در شکل شهر است که به صورت مطالعه معنای اجتماعی از فرم‌های فضایی و نحوه قرارگیری آنها تعریف شده است (شعله و بحرینی، ۱۳۹۰: ۳۲). نشانه‌شناسی شهری نوعی بارگذاری معنایی بر همه پدیده‌های شهری است که به صورت گسترده‌ای از فرآیند تفاوت‌پایی بهره می‌گیرد. تفاوت‌عاملی است پر تشخیص و هویت یافتن. شهر این مکان را به افراد می‌دهد که از خلال فرایندهای کالبدی و حرکتی فعالیت‌ها در تجربه روزمرگی خود دست به ایجاد تفاوت بزنند و از این طریق، تشخیص‌یابی و هویت‌یابی را برای خود ممکن سازند. (فکوهی، ۱۳۹۳: ۳۰۲) در نشانه‌شناسی لایه‌های مختلف معنی روی هم قرار می‌گیرند. لایه اول نشانه، معنای مستقیم و صریح نشانه است که معنای کارکردی نشانه را آشکار می‌سازد. لایه دوم، معنای ضمنی یا دلالت مفهومی نشانه مطرح می‌شود که ماهیتی رمزآلود و

نمادین دارد. امبرتو اکو نشان داد که لایه دوم بسیار با اهمیت تر از لایه اول عمل می کند و نقش مهمی در ایده پردازی دارد. این لایه بندی، مفاهیم و ساختارهای اجتماعی را مشخص می کند به طوری که نقش نمادین شکل شهر در رابطه با محیط اجتماعی و فرهنگی آن نمودار می شود. (M Carmona, ۲۰۱۰) در دوران پسامدرن، نشانه شناسی به واسطه آثاری همچون نشانه شناسی و شهرسازی (رولان بارت در آن فرایندی را در خوانش شهر به مثابه یک متن ارائه می دهد، در ادراک شهر نیز تأثیر گذاشته است. کاربرد روش نشانه شناسی در شهر را نخستین بار بارت در سال ۱۹۶۷ مطرح نمود. این اثر الگویی زیبا شناختی از معنا را به کار می گیرد که از نسبت های ساختاری میان ابره ها در شهر اقتباس شده است. بارت می گوید: یک شهر بافتی است از عناصر قوی و عناصر خنثی و بینشان. (Barthes, ۱۹۸۸) از نظر سازمان فضایی، نشانه های می توانند هم در تعریف حریم های فضایی، هم در تعیین خط آسمان، هم در تحکیم فضاهای جمعی نقشی داشته باشند و در نهایت نقش هویت بخشی به سازمان فضایی را بر عهده گیرند. (لینچ، ۱۳۹۲: ۵۲). راپاپورت نشانه ها با علائم را به سه جنبه مختلف تقسیم می کند:

- چیزی که به عنوان نشانه عمل می کند، کدام است و چه رابطه ای با دیگر علامت ها دارد. (سینتکتیک)
 - نشانه به چه چیزی اشاره دارد یا به عبارتی چه معنایی دارد (سمانتیک)
 - تأثیر آن بر ناظر، به عنوان تفسیر کننده معنای نشانه چیست. یا به عبارتی رابطه بین آن علامت، با آفرینندگان، فرستندگان و دریافت کنندگان چیست (پراگماتیک) (Rapoport, 1990, : ۳۸).
- منظر یک محیط شهری مجموعه ای از محرک های محیطی می باشد. این محرک ها اطلاعاتی را برای ما می فرستد که ادراک فضا را در ذهنمان مقدور می سازد یا براساس تجربه ای که ممکن است از قبل کسب کرده باشیم، به شناسایی آن شی بپردازیم. این شناسایی و ادراک هم می تواند به صورت خودآگاه و هم ناخودآگاه صورت گیرد و بر احساسات، عکس العمل ها و عملکردهای ما تأثیر گذارد. ما روزانه در هنگام عبور و مرور و رفت و آمد در شهر با عوامل مختلفی روبه رو می شویم که می توانند ما را جذب کند و یا از خود براند و بر اساس همین برداشت ها از محیط، با توجه به شرایط درونی و احساسات و تجربه های پیشین ما، یک محیط برای ما به محیطی خوشایند که در آینده نیز مورد استفاده ما قرار خواهد گرفت، تبدیل خواهد شد و یا بلعکس. فضاها در ایجاد خوانایی و حس وحدت و خلق حس مکان به ما کمک کنند. از طرفی عمده ترین هدف طراحان شهری، دستیابی به هویت و چشم انداز و دورنمای تعیین شده ی شهر، با بهره گیری از همین امکاناتی که علائم و نشانه ها در ذات خود برای نفوذ به ذهن و احساس بیننده دارند، است (سیاهویی و همکاران، ۱۳۹۶: ۳۵). در دوره ی معاصر با توجه به مشکلاتی که زندگی شهری در کلان شهرها و شهرهای متوسط به وجود آورده است، توجه به این عوامل را ضروری می سازد. این مشکلات تنها به مسائلی از قبیل آلودگی های زیست محیطی محدود نمی شود بلکه می تواند باعث انواع ناهنجاری های رفتاری، مشکلات اجتماعی، فشارهای روحی و روانی و به تبع دزدی، تبهکاری و گردد که همگی ناشی از سیمای نامطلوب و ناخوشایند بصری شهر است. همچنین با توجه به اینکه روز به روز بر جمعیت شهرها افزوده می شود باید در راستای ایجاد محیط های عمومی که می تواند موجبات روابط اجتماعی مطلوب و دستیابی به آرامش در خلوت را فراهم آورد، تلاش بسیار کرد، زیرا وجود فضاهایی آرام بخش و مناسب که با اجزای خاص خود بتوانند برای شهروندان مفید واقع گردند، برای تمدد اعصاب و ادامه ی زندگی در فضای پر ازدحام شهری امروز از نیازهای ضروری هر شهر محسوب می گردد. هنگامی که استفاده از یک مکان به دلایلی که ذکر گردید افزایش پیدا می کند و بیشتر از سایر مکان ها مورد توجه قرار می گیرد باعث می شود تصویر ذهنی ای که استفاده کنندگان از آن مکان در بدو ورود به آن جا داشتند، رفته رفته، به مرور در حین استفاده- ی مکرر از آن محیط تکمیل گردد و دقیق تر شود به طوری که باعث خوانایی بهتر و در نتیجه درک بهتر و راحت تر محیطی می گردد که مدام توسط مردم مورد استفاده قرار می گیرد. هنگامی که این درک شکل گرفت مردم با محیط

آشنا تر می شوند و فعالیت‌ها یا الگوهای رفتاری شان را بسیار راحت تر از پیش در آن مکان شکل می دهند ضمن اینکه به دلیل تعامل و آشنایی با سایر استفاده کنندگان از آن جا، همواره هر فردی بر روی رفتار خود و دیگران نظارت دارد که این امر می تواند تاثیر بسزایی در کاهش جرم و جنایت در سطح مناطق شهری و در نتیجه کل شهر داشته باشد. این امر خصوصا در شهرهای بزرگ و کلان شهرها از دو جهت بسیار حائز اهمیت می باشد، یک اینکه با این کار نظارت مردم بر یکدیگر و در محیط هایی که حتی ممکن است نظارت توسط مقامات شهری صورت نگیرد، انجام می گیرد و بدین ترتیب از خردترین بخش شهر تا تقسیم بندی های بزرگ تر برای ایجاد امنیت مشکلی وجود نخواهد داشت و دوم اینکه با این عمل در شهرهای بزرگ قادر خواهیم بود تمام نقاط و قسمت های شهر را با استفاده از این علائم و نشانه های خاص برای ساکنین آن آشنا سازیم و این مشکل که ممکن است عده ای از افراد یک محله با ورود به محله ی دیگر احساس غریبی کنند، کمتر حس می شود، زیرا آن‌ها در طول زندگی در شهر قبلا به واسطه ی تجربه ی این عناصر یا مشاهدهی آنها، این نشانه ها را در ذهن ثبت و درک کرده اند و علاوه بر اینکه نسبت به محله ی خود احساس تعلق دارند، به دلیل جذابیت مکان های دیگری که به واسطه نشانه های خاص برای مردم خوشایند گشته اند و احساس نیاز برای حضور در آن فضا، نسبت تمامی شهرشان این حس تعلق را پیدا می کنند. در مناطقی از شهر که نشانه های شاخصی وجود دارد که توانسته اند مورد توجه عموم قرار گیرند و میل آنها را به استفاده از این محیط برانگیزند، فضاهای صمیمی تر، تعاملات عمیقتر، امنیت بیشتر، آرامش و حتی شرايطی که یک فرد برای حریم شخصی اش احتیاج دارد فراهم آمده است. با ایجاد چنین فضاهایی می توان امکان همنشینی تمام افراد آن شهر را از هر طبقه ای در کنار یکدیگر و در نتیجه رشد تعاملات آن ها را بالا برد که شاید بدین وسیله بتوان در جهت کاهش شکاف طبقاتی ای که میان آنهاست نیز کمک شایانی کرد تا فرصتی برای درک و فهمیدن یکدیگر برایشان ایجاد گردد (میرغلامی و همکاران، ۱۳۹۱: ۳۸)

در بیان و تعریف فضا تقریبا همه اندیشمندان ، فضا را بیرون قلمرو عمل اجتماعی نمی دانند. در بیان فضا در بیان های اندیشمندان کنونی، از دیدگاه کانتی درباره فضا - به عنوان مقوله ای مطلق - فاصله می گیرند و به سوی فضا به منزله فرآیند و در فرایند (یعنی فضا و زمان یکی شده) می روند (Crang & Thrift, ۲۰۰۰) از نظر کستلز فضا بازتاب جامعه نیست بلکه خود جامعه است فضا بعد مادی جامعه است و اگر آن را مستقل از روابط اجتماعی در نظر بگیریم، مانند آن است که ماهیت را از جسم آن جداسازیم و اولین اصل هر علم اجتماعی را نادیده بگیریم. در نتیجه از نظر کستلز، فضا از دو بعد فیزیکی و اجتماعی برخوردار است و او بعد ذهنی فضا را در مرتبه ای بعد از اجتماعی قرار می دهد. برای وی رابطه عمده، رابطه فضا و ایدئولوژی است و فضای فیزیکی و اجتماعی را از هم جدا نمی کند بلکه آن‌ها را ابعاد یک موضوع می داند. پس از آنجا که فضا چیزی جز جامعه نیست، لذا تغییر محیط به معنای تغییر روابط اجتماعی ست (۲۰۱۳ Castells). ولکوهن واژه فضای شهری را به دو گونه تعریف می کند: فضای اجتماعی و فضای ساخته شده و مصنوع. فضای اجتماعی تداومی های فضایی نهادهای اجتماعی است که مورد مطالعه جامعه شناسان و جغرافیدانان هست. تمایل این دیدگاه، دیدن ویژگی های فیزیکی محیط مصنوع ، به عنوان «فرا پدیده ای» است. از سوی دیگر، فضای مصنوع متوجه فضای فیزیکی است بدین ترتیب آنچه مورد توجه معماران است مورفولوژی فضاست، طریقی که فضا بر ادراک ما اثر می گذارد و شیوه ی به کار گیری فضا و معنایی که از آن می توان استخراج کرد (۱۰: Madanipour, 1996).

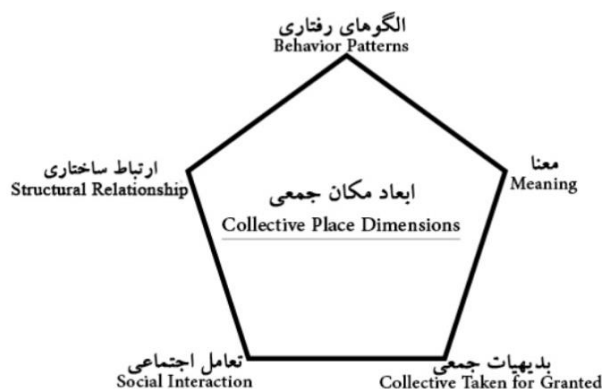
فضا بدون زمان همان قدر ناممکن است که زمان بدون فضا. بنابراین بایان مشهور فوکو که عصر جایگزین عصر زمان می شود باید با احتیاط برخورد کرد. هشدار هانری برگسون درباره مکانمند سازی زمان (Jameson, ۱۹۹۵) احتیاط مشابهی در مورد ادعاهای تعدد زمان ها و همنشینی به عنوان نقش مایه های فرهنگ های جهانی، که جهان را تبدیل به موزه ای برای سبکهای موجود همزمان کرده اند باید رعایت شود. (Roberts, ۱۹۸۸) جامعه شناس شهری ، مارک گتدیتز (۲۰۱۱) به پیروی از لفور می گوید که متفق ساختن اقتصاد سیاسی بازندگی روزمره نارسایی های دو رویکرد غالب به تحلیل شهری را جبران می کند، یعنی اکولوژی انسانی و اقتصاد سیاسی . اکولوژی انسانی نقش جای گیری ها

را در تعامل اجتماعی می داند، اما در نظر به این نقش را توسعه نمیدهد و رویکردش به فرایندهای اجتماعی، اخذ شده از تفاسیری تک بعدی و به لحاظ فناوری، جبرگرا است. از طرف دیگر، اقتصاد سیاسی درک بهتری از فرایندهای اجتماعی سازنده فضای شهری عرضه می دارد، اما در آنجا که برخوردش با فضا به مثابه ظرف فعالیت های اقتصادی ست و اهمیت روابط مکانی را نادیده می گیرد، با محدودیت همراه است. نشانه شناسی اجتماعی شهری تفسیری از این توافق است: ربط دادن نشانه شناسی به متن و زمینه ای مشخص و از راه فرایندهای اجتماعی (Gottdiener & Hutchison, ۲۰۱۱). از این رو نظریه جدید شهرسازی گندیر (۲۰۱۱) سه جنبه از نشانه شناسی مکان را با هم ترکیب می کند:

۱) شیره درک محیط ها، با نقشه سازی های ذهنی و تحلیل اجتماعی نشانه شناختی شهر، ۲) الگوهای رفتاری در مکان های عمومی، ۳) حس جامعه و شبکه های اجتماعی همراه آن.

تجربه مکان، تجربه معنای مکان است و تجربه زیبایی در حقیقت تحسین معنای آن است. (Norberg-Schulz, ۱۹۸۸) " آنچه یک فضا را به یک مکان ارتقا می دهد آمیخته شدن آن با معانی و مفاهیم عمیق است که در طول زمان گسترش و ژرفا پیدا می کند (بر گرفته از رلف) پس مکان حاصل معنای است که در طول زمان و با ادراک انسانی در بستر زمان، مسئله ای است که عمدتاً به بعد نا آگاهانه و ادراکی در لایه های خاموش تجربه ی افراد دلالت دارد و در روانشناسی از آن به وابستگی و حس تعلق تعبیر می شود که حسی توأم باعاطفه در مکان است. مکان در این صورت ریشه دار تجربه می شود و لایه های مختلف اجتماعی - فرهنگی را نیز در بر می گیرد (علی جوان فروزنده و قاسم مطلبی، ۱۳۹۰). مکان فضایی است که برای فرد یا گروهی از مردم دارای معنی باشد (Relph, 2008: ۲۹). در رویکرد پدیدار شناسی مکان همان فضای زیسته خوانده می شود یعنی جایی که تجلی سکنی گزینی است و آکنده از هویت هست. " فضای زیسته، مکانی است با تنوعی از موقعیت ها برای برقراری تعاملات انسانی در حالی که امکان مداومی را برای بازنگری، تفسیر و تاویل خود ارائه می دهد (پرتوی، ۱۳۹۴: ۲۱۸). هدف از پدیدار شناسی مکان، نمایش و ارائه ی انتظام یافته ویژگی های گوناگون مکان و خصوصیات محسوس و غیر محسوس آن است که ضمن وفاداری به ماهیت مکان های خاص، معنی آن را به الگوی وسیع تری از ساختارهای اصلی و ارتباطات متقابل گسترش می دهد. (شاهچراغی و بندر آباد، ۱۳۹۴: ۲۶۲).

نوربرگ شولتز امکان فضای احساس و درک شده ای است که با خاطره در می آمیزد. بنابر این بخشی از معنای مکان را باید در تجارب و حالات روحی انسان جستجو کرد. مکان همان فضای زنده است. هدف از ساختن، تبدیل محل به مان است یعنی آشکار کردن معانی بالقوه ای که در محیط وجود دارد. "مکان عبارت است از یک پدیده ی کلی و کیفی که نمی توان آن را به هیچ یک از خصوصیات آن مثلاً ارتباطات فضایی بدون از دست دادن طبیعت واقعی آن کاهش داد (پرتوی، ۱۳۹۴: ۷۳). ادوارد رلف: مکانها امتزاج انسان و نظم طبیعی هستند و نیز به عنوان مراکز اصلی تجربه آنی ما از جهان شناخته می شوند. آنها به عنوان پدیده ای از جهان هستی که به صورت مستقیم تجربه می شوند، پر از معنا و پر از اشیای واقعی و فعالیت ها هستند. مکانها منابع مهم هویت فردی و اجتماعی بوده و مراکز عمده وجود انسان به شمار می روند که مردم با آنها روابط شدید احساسی و روانی دارند. (Relph, 2008: ۱۴۵). کیفیتی مهم است که از طریق آن فضا به مکان ارتقاء می یابد. کیفیتی که ابقاء کننده عمیق ترین حس سکونت و سکنی گزینی است (پرتوی، ۱۳۹۴). برای رلف مکان ها مراکز معنایی از محیط اند که از تجربیات شخصی شکل می گیرند. با ادغام فضا و معنا، افراد مستقلاً و یا همراه گروه یا اجتماعات، فضا را به مکان تبدیل می کنند. (Carmona, 2010: 97) عوامل اصلی مکان شامل محیط کالبدی، فعالیت ها و معانی هستند. مکان از طریق معنای آنها شناخته می شوند و این معنا اگرچه ممکن است ریشه در محیط فیزیکی و یا فعالیت ها داشته باشد اما چیزی بیش از آنها است وابسته به فرهنگ، نگرش، تمایلات،

شکل ۱. مؤلفه‌های دستیابی به مکان جمعی

ماخذ: خرمیان، ۱۳۹۶: ۱۴۱

مقاصد و تجارب متنوع مردم هست (شاهچراغی و بندر آباد، ۱۳۹۴: ۲۶۳). دیوید سیمون آفرد و جهان، دو جزء جدایی ناپذیر، افراد در ارتباط با جهان خود موجودیت می یابند. دو مفهوم "زیست جهان" و "مکان" مفاهیم مهمی هستند. زیست جهان به زمینه، مفهوم و آهنگ تلویحی و سریت‌های زندگی روزمره اشاره دارد. زندگی روزمره مردم به طور طبیعی به آن توجه فکورانه و تأمل آمیزی ندارند و شامل زندگی عادی و غیر عادی است. یک بعد پراهمیت و معنی دار از زیست جهان، تجربه انسانی از مکان است. مکان نه تنها به یک محل جغرافیایی اشاره دارد، بلکه مؤید شخصیت اصلی یکجا که موجب تمایز آن از سایر جاها می شود نیز هست. مکان در ابعاد گوناگون گرد هم می آید تا محیطی متمایز پدید آورده باشند. درگیر شدن فرد یا گروه با فضا یا اجزایش را آغاز ادراک و ایجاد حس مکان می دانند (Canter, 1977; Montgomery (Relph ;1998, 2008)). با پژوهش در مطالعات پدیدار شناسی و روان شناسی، مکان یا حس مکان را به حاصل برهمکنش سه گانه زیر:

۱- فعالیت هایی که در فضا روی می دهد (الگوهای رفتاری-کاربردی و عملکردی فعالیت های اقتصادی و فرهنگی سیاسی)،

۲- خصوصیات کالبدی و فرم فضا از محیط مصنوع و طبیعی؛

۳- معناهایی که از فضا و رویدادهایش گرفته می شوند (تصویر ذهنی، مناسبات فرهنگی باورهای اجتماعی و خوانایی).

ارتباط انسان با محیط پیرامون و با سایر انسان ها در طول تاریخ همواره مد نظر قرار داشته، و این موضوع در شهرسازی و معماری سنتی نیز کاملا مشهود بوده، اما پس از انقلاب صنعتی و با ظهور مکتب مدرن در قرن ۲۰ و ترویج آموزه های آن، به سبب غلبه تکنولوژی و خودرو بر شهرها، طراحی ها دیگر متناسب با ویژگی های انسان صورت نمی گیرند و به سبب آن رفتارهای انسان نیز در فضاهای پیش بینی شده، اتفاق نمی افتد. بنابراین امروزه (به طور مشخص پس از جنگ جهانی دوم) علوم مختلفی نظیر روان شناسی محیطی و نهضت هایی همانند رفتارگرایی به وجود آمده اند که دغدغه اصلی آنها پژوهش رفتار اجتماعی انسان در پیوند با محیط فیزیکی است. این علوم می خواهند با مطالعه رفتارها، با نیازها و ویژگی های انسانها بویژه در فضای شهری آشنا شوند. تا اواخر دهه ۶۰ میلادی، نشانه های متعددی از مکان های طراحی شهری رفتار محور و رفتار گرا نمایان شد و ایده های متفاوتی در این زمینه مطرح گردید و این رویکرد که "طراحی محیط با رفتار مردمی که در شرایط روزمره از آن استفاده می کنند، ارتباط تنگاتنگی دارد بیش از پیش مطرح و گسترش یافت (شاهچراغی و بندرآباد، ۱۳۹۴: ۳۱۶).

روش تحقیق

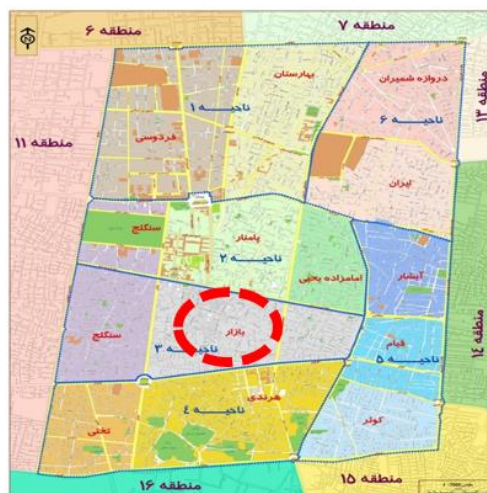
محدوده مورد مطالعه

بازار بزرگ تهران از جمله بازارهای مهم ایران می باشد که در دو سده‌ی اخیر نقش زیادی در تحولات سیاسی - اجتماعی جامعه‌ی ایران به خصوص از دوره‌ی مشروطه به بعد داشته است. این بازار که امروزه مساحتی حدود ۱۰۵ هکتار را در بر می‌گیرد، به مانند دیگر بازارهای شهری ایران براساس الگوی کهن بازارهای شرقی مرکز تجمع مراکز اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی اصلی شهر بود. بررسی سیر تاریخی گسترش کالبدی شهر تهران نشان می‌دهد از زمانی که بخش کوچکی از مجموعه‌ی بازار کنونی هسته‌ی اصلی آبادی و شهر بعدی تهران را تشکیل می‌داد تا به امروز، رشد کالبدی و بافت شهری تهران بر محور استخوان بندی بازارش کل گرفته است (آریان فر، ۱۳۸۸). (شکل ۲).

شکل ۲. بازار ۱۵ خرداد

محدوده مورد مطالعه به نام محور ۱۵ خرداد یا پیاده راه بازار در ناحیه ۳ منطقه ۱۲ (بازار تهران) واقع شده است. این منطقه به دلیل ماهیت آن، که مجموعه‌ای از فعالیت‌های متنوع فرهنگی و اداری و تجاری را در برمی‌گیرد، محل تردد تمامی اقشار جامعه است. پیاده راه بازار تهران همواره با توجه به قرار گرفتن در بافت تاریخی و حضور قدرتمند بازار تهران به عنوان نقطه جاذب سفرهای تجاری و نیز مجاورت با عناصری تاریخی چون مجموعه کاخ گلستان، مسجد امام و جز این‌ها دارای پتانسیل‌های ارزشمندی برای تبدیل شدن به فضایی مطلق ویژه افراد پیاده بوده است. (شکل ۳).

شکل ۳. موقعیت بازار ۱۵ خرداد در ناحیه ۳

بازار بزرگ ایران یا ایران مال یک محیط تجاری، تفریحی و فرهنگی است که مانند یک شهر کوچک بین تهران و کرج قرار دارد و از بهترین مراکز خرید تهران به شمار می‌رود. ایران مال جزو ۵ مال بزرگ جهان و خاورمیانه است. این بازار بزرگ در شمال غربی تهران واقع شده است و در نزدیکی دریاچه چیتگر قرار دارد. بازار بزرگ ایران با هدف توسعه و رونق اقتصاد، ارتقاء فرهنگ و معماری ایرانی اسلامی و ایجاد یک محیط سالم از نظر اجتماعی و تفریحی ساخته شده است. بازار بزرگ ایران شامل مسجد جامع، شربت خانه ایران مال، پردیس‌های سینمایی، باغ ماهان ایران مال، باغ دیدار و همچنین بازار سنتی است. کتابخانه جندی شاپور و تعداد زیادی تالار دیدنی هم از قسمت های تماشایی معماری مجموعه بازار بزرگ هستند. ایران مال با دارا بودن تمامی این جاذبه‌ها به یکی از پرطرفدارترین جاهای تفریحی تهران تبدیل شده است (شکل ۴).

شکل ۴. بازار بزرگ ایران مال

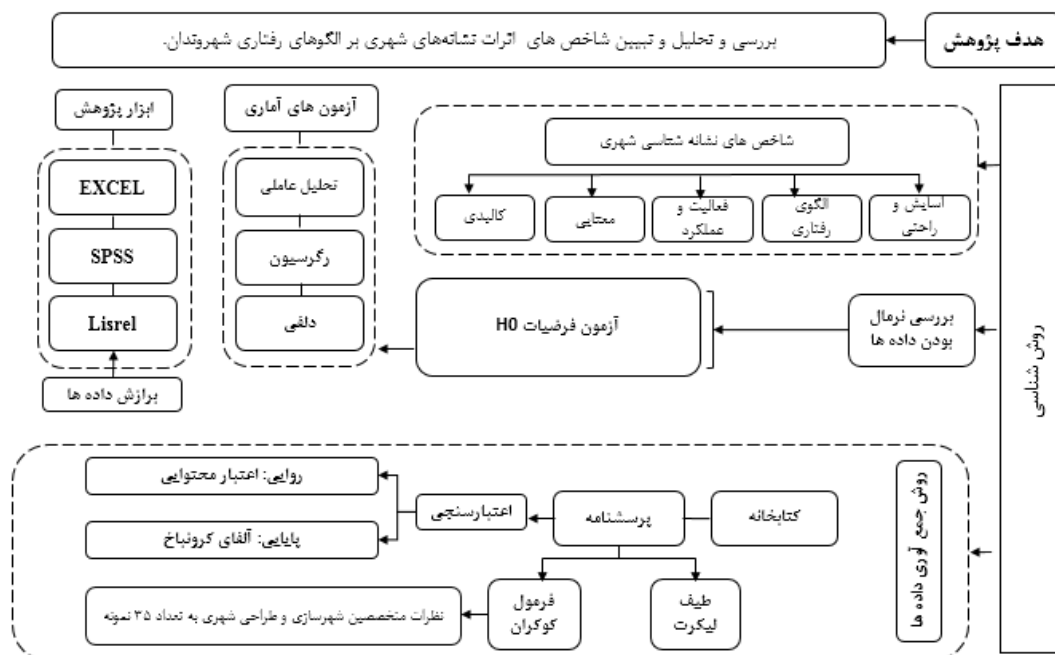
داده و روش کار

این تحقیق از نوع کاربردی است و با تکنیک پیمایشی است، به لحاظ شیوه تحلیل داده‌ها، توصیفی تحلیلی و از نوع تطبیقی است؛ چراکه مقایسه‌ای بین دو نمونه موردی انجام می‌گیرد. در این تحقیق از دو پرسشنامه متخصصین و شهروندان برای رسیدن به نتایج درست استفاده می‌گردد. هدف از پرسشنامه‌ی متخصصین بازشناسی مؤلفه‌های تحقیق و یافتن ارتباط بین اثر بازارها بر الگوهای رفتاری شهروندان در شهر پویا است و هدف از پرسشنامه‌ی عمومی مقایسه‌ی تطبیقی دو فضای شهری جهت بررسی هر یک از مؤلفه‌های تحلیل اثر بازارها بر الگوهای رفتاری شهروندان، در این دو نمونه است. جامعه آماری متخصصان شهرسازی و طراحی شهری به تعداد ۳۵ نفر و جامعه آماری شهروندان، با قرار دهی متوسط جمعیت استفاده کننده از دو فضای مورد مطالعه، در فرمول کوکران ۲۵۰ نفر بدست آمد. نوع نمونه‌گیری از نوع نمونه‌گیری تصادفی می‌باشد. اطلاعات از طریق پرسشنامه‌ای تنظیم شده با طیف لیکرت، جمع‌آوری گردید. سوالات و شاخص‌های پرسشنامه از طریق روش دلفی تایید شده است. ضریب پایایی برای تمام معیارهای تحلیل اثر بازارها بر الگوهای رفتاری شهروندان در شهر پویا، بزرگ‌تر از ۰٫۶ است. پایایی کل نیز ۰٫۷۱۸ می‌باشد که نشان می‌دهد پرسشنامه و شاخص‌های تحقیق از پایایی مناسبی برخوردارند (جدول ۱).

جدول ۱. پایایی معیارهای تحلیل اثرات نشانه های شهری بر الگوهای رفتاری شهروندان

بعد	مؤلفه	شاخص	آلفای کرونباخ	آلفای کرونباخ کل
الگوهای رفتاری	الگوهای رفتاری (فرهنگ و اجتماع)	همه شمولی (حضور افراد با جنسیت، سن، فرهنگ و مذهب و قومیت های مختلف) - پاتوق ها و قرارگاه رفتاری - ایمنی و امنیت - شخصیت محیط - عادات شهروندان - میزان فعالیت شبانه - تعامل اجتماعی - حضور پذیری	۰,۶۷۴	۰,۷۱۸
	فعالیت و عملکرد	تنوع کاربری - تعامل - نظارت اجتماعی - پیاده مداری - نفوذپذیری - فعالیت های شبانه - نوع فعالیت - فعالیت همگانی	۰,۶۹۹	
	کالبدی	معاور و دسترسی ها، انعطاف پذیری، تسهیلات و خدمات، چشم اندازهای با ارزش و کیفیت های بصری	۰,۷۱۸	
	معنایی (ادراک محیطی)	سرزندگی - حس تعلق - نقش انگیزی - هویت مکان - خوانایی - تعاملات اجتماعی - مقیاس انسانی	۰,۷۰۳	
	آسایش و راحتی	پویایی و ایستایی محیط - امکان پیاده مداری، امکان نشستن و نظارت فضا - آسایش اقلیم (سایه و سایبان و ..) - اجتماع پذیری میلمان	۰,۷۸۱	

تجزیه و تحلیل داده ها نیز از طریق آمارهای توصیفی و استنباطی به صورت آزمون های تحلیل عاملی و رگرسیون و فریدمن با استفاده از نرم افزارهای Lisrel, Spss انجام شد. در شکل ۵ روش تحقیق به صورت اجمالی ارائه شده است.

شکل ۵. مدل مفهومی روش تحقیق

در این تحقیق با استفاده از تکنیک مقایسه تطبیقی بین دو محدوده مورد مطالعه؛ بازار ۱۵ خرداد تهران و بازار بزرگ ایرانمال، سعی در بررسی و تحلیل اثر بازارها بر الگوهای رفتاری شهروندان، در این دو فضا را داریم.

یافته‌های تحقیق

یافته‌های توصیفی

پرسشنامه مذکور بین یک نمونه آماری تصادفی به تعداد ۲۵ نمونه در میان متخصصین شهرسازی و طراحی شهری و ۲۵۰ نمونه در میان شهروندان در دو نمونه موردی بازار ۱۵ خرداد و بازار ایران‌مال توزیع گردید. اطلاعات و آمار توصیفی شامل ویژگی‌های فردی پاسخگویان در جدول ۲ ارائه گردیده است.

جدول ۲. ویژگی‌های دموگرافیک پرسشنامه متخصصان

متغیر	ویژگی	فراوانی	درصد
جنسیت	مرد	۱۷	۶۲٫۹
	زن	۸	۳۷٫۱
سن	از ۲۰ الی ۲۹ سال	۲	۳٫۹
	از ۳۰ تا ۳۹ سال	۵	۲۱٫۳
	از ۴۰ تا ۴۹ سال	۱۲	۴۸
	از ۵۰ سال به بالا	۶	۲۱
محل تولد	لیسانس	۲	۸٫۴
	فوق لیسانس	۱۵	۶۰
	دکتری و بالاتر	۸	۳۱٫۶
	سایر	۱۱	۴۲
رده شغلی	تهران	۱۴	۵۸
	مدیر	۳	۱۶٫۳
	کارشناس	۱۷	۶۳
	کارمند	۵	۲۰٫۷

جدول ۳. ویژگی‌های دموگرافیک پرسشنامه عمومی

متغیر	ویژگی	بازار ۱۵ خرداد	بازار ایران‌مال
جنسیت	مرد	۶۲٫۹	۵۵
	زن	۳۷٫۱	۴۵
سن	از ۲۰ الی ۲۹ سال	۳٫۹	۱۷
	از ۳۰ تا ۳۹ سال	۲۱٫۳	۴۸
	از ۴۰ تا ۴۹ سال	۴۸	۱۸
	از ۵۰ سال به بالا	۲۱	۱۳
محل تولد	دیپلم	۱۴	۱۲
	فوق دیپلم	۱۶	۱۳
	لیسانس	۸٫۴	۳۴
	فوق لیسانس	۳۰	۲۵
مدت اقامت	دکتری و بالاتر	۳۱٫۶	۱۵
	سایر	۴۲	۳۳
	تهران	۵۸	۶۷
	۲-۷ سال	۱۶٫۳	۳۳
	۷-۱۲ سال	۶۳	۲۵
	۱۲ به بالا	۲۰٫۷	۴۲

تجزیه و تحلیل (یافته های استنباطی متخصصین)

تحلیل اثر بازارها بر الگوهای رفتاری شهروندان در شهر پویا از طریق معیارهای؛ (الگوهای رفتاری) (فرهنگ و اجتماع)، فعالیت و عملکرد، کالبدی، معنایی (ادراک محیطی)، آسایش و راحتی) بررسی شدند. برای بررسی میزان تأثیر نشانه های شهری بر الگوهای رفتاری شهروندان؛ پرسشنامه ای متشکل از شاخص های منتخب، بین ۲۵ نفر از متخصصان طراحی شهری و شهرسازی شهرداری تهران توزیع شد. میزان تأثیر و اهمیت نشانه های شهری بر هر یک از شاخص های تحقیق و بر الگوهای رفتاری با استفاده از آزمون های آماری رگرسیون و پیرسون و نرم افزار SPSS مشخص شد. ابتدا با استفاده از آزمون فرض H_0 همگرایی درونی سؤالات پرسشنامه بررسی شد. آزمون t تک نمونه ای برای آزمون فرض ها پیرامون میانگین یک جامعه استفاده می شود. در بیشتر پژوهش هایی که با مقیاس لیکرت انجام می شود جهت بررسی فرضیه های پژوهش و ارتباط و پیوستگی درونی شاخص ها با هر یک از مؤلفه ها از این آزمون استفاده می شود. در ادامه به دلیل نرمال بودن متغیرهای پژوهش از آزمون فرض وجود یا عدم وجود ارتباط درونی بین مؤلفه ها و شاخص های پژوهش پرداخته خواهد شد.

فرض H_0 ارتباط درونی بین شاخص ها پژوهش با مؤلفه های متناظر با آن ها وجود ندارد.

فرض H_1 ارتباط درونی بین شاخص ها پژوهش با مؤلفه های متناظر با آن ها وجود دارد.

هر یک از مؤلفه ها طبق جدول شماره ۳ دارای شاخص های متناظر با تحلیل اثر بازارها بر الگوهای رفتاری شهروندان در شهر پویا می باشند.

جدول ۴. آزمون T

بعد	مؤلفه	میانگین	آماره T	معنی داری	نتیجه آزمون فرض
تحلیل اثر بازارها بر الگوهای رفتاری شهروندان در شهر پویا	الگوهای رفتاری (فرهنگ و اجتماع)	۳,۲۰	۵۵,۱۷	۰,۰۰۰	رد فرض H_0
	فعالیت و عملکرد	۳,۲۶	۵۳,۶۹	۰,۰۰۰	رد فرض H_0
	کالبدی	۲,۵۵	۴۹,۹۸	۰,۰۰۰	رد فرض H_0
	معنایی (ادراک محیطی)	۳,۱۹	۶۱,۹۰	۰,۰۰۰	رد فرض H_0
	آسایش و راحتی	۳,۱۲	۴۳,۲۰	۰,۰۰۰	رد فرض H_0

با استفاده از نتایج آزمون تی تک نمونه ای فرض H_0 رد می شود و مشخص گردیده است که بین مؤلفه های تحقیق و شاخص های تشکیل دهنده آن ها همبستگی درونی وجود دارد.

آزمون رگرسیون

جهت بررسی تأثیرگذاری تحلیل اثر بازارها بر الگوهای رفتاری شهروندان در شهر پویا از آزمون رگرسیون استفاده شد. مؤلفه های؛ (الگوهای رفتاری) (فرهنگ و اجتماع)، فعالیت و عملکرد، کالبدی، معنایی (ادراک محیطی)، آسایش و راحتی به عنوان متغیر وابسته و اثرات نشانه های شهری (در اینجا منظور از نشانه شهری بازار است) به عنوان متغیر مستقل شد. طبق نتایج به دست آمده که در جدول شماره ۲ ملاحظه می گردد که مؤلفه های یادشده ۶۱ درصد از واریانس الگوهای رفتاری را پیش بینی می کند. یعنی ۶۱ درصد از متغیرهایی که الگوهای رفتاری شهروندان را تعیین می کنند مربوط به نشانه های شهری و اثر بازارها بر آن ها و مؤلفه های؛ (الگوهای رفتاری) (فرهنگ و اجتماع)، فعالیت و عملکرد، کالبدی، معنایی (ادراک محیطی)، آسایش و راحتی هستند. متغیر اصلی که پس از تأیید معناداری و میزان ضریب t مورد ارزیابی قرار می گیرد، ضریب بتا است.

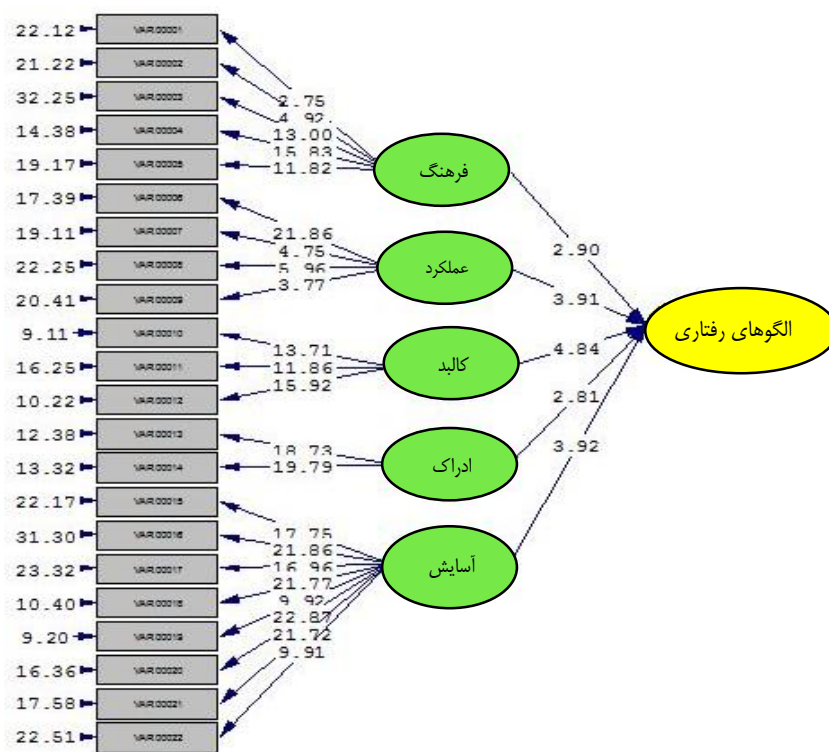
جدول ۵. آزمون رگرسیون مؤلفه‌های تحلیل اثر بازارها بر الگوهای رفتاری شهروندان در شهر پویا

متغیرهای پیش‌بینی	B	SE	Beta	T	P
مقدار ثابت	۱۲,۳	۰,۸	-	۱۵,۳۸	۰,۰۰۰
الگوهای رفتاری (فرهنگ و اجتماع)	۰,۴۵۲	۰,۹۳۹	۰,۶۵۴	۵۵,۱۷	۰,۰۰۵
فعالیت و عملکرد	۰,۴۵۲	۰,۹۳۹	۰,۶۰۹	۵۳,۶۹	۰,۰۰۱
کالبدی	۲,۱۳	۱,۸۴	۰,۶۴۳	۴۹,۹۸	۰,۰۰۰
معنایی (ادراک محیطی)	۰,۹۴	۱,۱۷	۰,۷۷۹	۶۱,۹۰	۰,۰۰۴
آسایش و راحتی	۰,۸۷۱	۱,۳۸	۰,۶۷۱	۴۳,۲۰	۰,۰۰۱
خلاصه مدل رگرسیون		$R = 0/27$	$R^2 = 0/052$	$ADJR^2 = 0/053$	

همان‌طور که از جدول ۴ مشخص است، با افزایش یک واحد استاندارد در مؤلفه‌ی فرهنگ و اجتماع، ۰,۶۵ واحد استاندارد به کیفیت الگوهای رفتاری شهروندان اضافه خواهد شد. بنابراین بین مؤلفه‌ی بازار و الگوهای رفتاری (فرهنگی - اجتماعی) رابطه‌ی مستقیم و مثبت وجود دارد. مقدار ضریب بتا برای مؤلفه‌ی فعالیت و عملکرد ۰,۶۰۹ است که نشان می‌دهد، بازار به عنوان یک نشانه‌ی شهری به میزان ۰,۶۰۹ واحد استاندارد با فعالیت و عملکرد شهری رابطه مستقیم و معنادار دارد. طبق جدول زیر، ضریب بتا برای مؤلفه‌ی کالبدی مقدار ۰,۶۴۳ را نشان می‌دهد که پیوستگی آن با نشانه‌های شهری از نوع قوی و مثبت و معنادار است ($p < 0.01$). (جدول ۴).

ارزیابی مدل اندازه‌گیری با استفاده از تحلیل عاملی تأییدی

پس از محاسبات آماری، در نرم‌افزار لیزرل، مدل اندازه‌گیری تحقیق به همراه ضرایب مربوطه برای همه‌ی ابعاد؛ الگوهای رفتاری (فرهنگ و اجتماع)، فعالیت و عملکرد، کالبدی، معنایی (ادراک محیطی)، آسایش و راحتی ارائه شده است. مدل اندازه‌گیری ارتباط میان سازه‌ها و سنجه‌ها را مشخص می‌کند. طبق مدل مفهومی یادشده و جدول شماره ۶ (در شکل شماره ۳) و با توجه به میزان بار عاملی روی نشانگرها که بیشتر از ۰,۴ است؛ در این مرحله و قبل از برآزش مدل ساختاری آن تأیید شد که ۲۲ متغیر مشاهده شده (عوامل پرسشنامه)، ۵ متغیر پنهان (الگوهای رفتاری (فرهنگ و اجتماع)، فعالیت و عملکرد، کالبدی، معنایی (ادراک محیطی)، آسایش و راحتی) و در نهایت اثر بازارها بر الگوهای رفتاری شهروندان در شهر پویا را منعکس می‌کند. (شکل ۶ و جدول ۶).

Chi-Square=130.88, df=309, P-value=0.05210, RMSEA=0.001

شکل ۶. مدل اندازه‌گیری مؤلفه‌های اثر بازارها بر الگوهای رفتاری شهروندان در شهر پویا

جدول ۶. آزمون تحلیل عاملی تاییدی

معنی‌داری P-value	آماره آزمون-T value	انحراف معیار	استاندارد شده	مؤلفه‌ها
۰,۰۰۰	۵۵,۱۷	۰,۲۱۷	۰,۹۰	الگوهای رفتاری (فرهنگ و اجتماع)
۰,۰۰۰	۵۳,۶۹	۰,۱۸۸	۰,۸۹	فعالیت و عملکرد
۰,۰۰۰	۴۹,۹۸	۰,۲۰	۰,۸۷	کالبدی
۰,۰۰۰	۶۱,۹۰	۰,۲۰	۰,۸۱	معنایی (ادراک محیطی)
۰,۰۰۰	۴۳,۲۰	۰,۱۹	۰,۷۴	آسایش و راحتی

یافته‌های استنباطی پرسشنامه عمومی

آزمون تی دو نمونه‌ای بین بازار ۱۵ خرداد و بازار ایرانمال

در پژوهش حاضر ابتدا میانگین مؤلفه‌های تحلیل اثر بازارها بر الگوهای رفتاری شهروندان در شهر پویا در دو نمونه موردی بازار ۱۵ خرداد و بازار ایرانمال از طریق پرسشنامه محاسبه گردید و ثبت شد. برای ارزیابی و مقایسه رابطه‌ی شاخص‌های یکسان در دو نمونه موردی از آزمون T دوطرفه استفاده گردید تا مشخص شود تفاوت میانگین این دو نمونه معنادار است یا خیر. در این قسمت از تحلیل نیز با استفاده از آزمون فرض H_0 بار دیگر ارتباط هر یک از این شاخص‌ها با یکدیگر سنجیده شده و نتایج زیر به دست آمد.

جدول ۷. نتایج آزمون T دوطرفه

نتیجه آزمون	آماره				مؤلفه	جفت
	تعداد	معنی داری	اختلاف آماره T	اختلاف میانگین		
H_0 قبول	۲۵۰	۰,۰۰۰	۷,۵۹	۰,۷۹	۳,۰۱	الگوهای
					۲,۲۲	رفتاری
H_0 رد	۲۵۰	۰,۰۰۰	۹,۲۴	۰,۷۷	۲,۸۸	فعالیت و
					۲,۱۱	عملکرد
H_0 رد	۲۵۰	۰,۰۰۰	۱,۲۴	۰,۱۸	۲,۸۵	کالبدی
					۲,۶۷	ایران مال
H_0 رد	۲۵۰	۰,۰۰۰	۳,۸۶	۰,۳۴	۲,۷۶	معنایی
					۲,۴۲	ایران مال
H_0 رد	۲۵۰	۰,۰۰۰	-۰,۶۱۵	۰,۰۸	۱,۷۹	آسایش و
					۱,۷۱	راحتی

بازار ۱۵ خرداد و بازار ایران مال از طریق دو آزمون T تک نمونه‌ای و T زوجی مورد تحلیل قرار گرفتند. نتایج حاصل از تحقیق حاکی از آن است که بین شاخص‌ها و مؤلفه‌های ۵ گانه تحلیل اثرات نشانه‌های شهری بر الگوهای رفتاری (الگوهای رفتاری (فرهنگ و اجتماع)، فعالیت و عملکرد، کالبدی، معنایی (ادراک محیطی)، آسایش و راحتی)، ۹۹٪ رابطه معنادار وجود دارد.

با استفاده از آزمون T دوطرفه مشخص گردید که در دو نمونه بازار ۱۵ خرداد و بازار ایران مال تفاوت میانگین بین مؤلفه‌های (الگوهای رفتاری (فرهنگ و اجتماع)، فعالیت و عملکرد، کالبدی، معنایی (ادراک محیطی)، آسایش و راحتی)، وجود دارد و این تفاوت میانگین در آن‌ها معنی‌دار است. و نتیجه اینکه همه‌ی این مؤلفه‌ها با یکدیگر ارتباط دارند و تحلیل نشانه‌های شهری بر الگوهای رفتاری شهروندان تأثیر گذارند.

آزمون پیرسون

برای بررسی و سنجش میزان اثرگذاری و ارتباط مؤلفه‌های؛ الگوهای رفتاری (فرهنگ و اجتماع)، فعالیت و عملکرد، کالبدی، معنایی (ادراک محیطی)، آسایش و راحتی؛ بر تحلیل اثر بازارها بر الگوهای رفتاری شهروندان در شهر پویا در نمونه‌های موردی: بازار ۱۵ خرداد و بازار ایران مال از آزمون پیرسون استفاده شده است.

بیشترین تأثیر و ارتباط بین الگوهای رفتاری و مؤلفه‌های ۵ گانه تحلیل اثرات نشانه‌های شهری در بازار ۱۵ خرداد مربوط به مؤلفه‌ی الگوهای رفتاری است و در بازار ایران مال مربوط به مؤلفه‌ی کالبدی است. پاسخگویان در بازار تهران بیشترین اثر نشانه‌های شهری را بر فعالیت و عملکرد شهروندان می‌دانند و پس از آن الگوهای رفتاری مردم را متاثر از این نشانه‌های شاخص می‌دانند. در بازار بزرگ ایران مال معتقدند که بیشترین اثر بر الگوهای رفتاری توسط شاخص‌های کالبدی همچون دسترسی‌ها و انعطاف‌پذیری و ... گذاشته می‌شود.

به‌طور کلی با بهبود هر یک از مؤلفه‌های ۵ گانه اثر بازارها بر الگوهای رفتاری شهروندان در شهر پویا، در دو نمونه موردی می‌توان به این نتیجه رسید که دارای ارتباط و همبستگی مثبت و معنادار هستند که با بهبود هر کدام از این

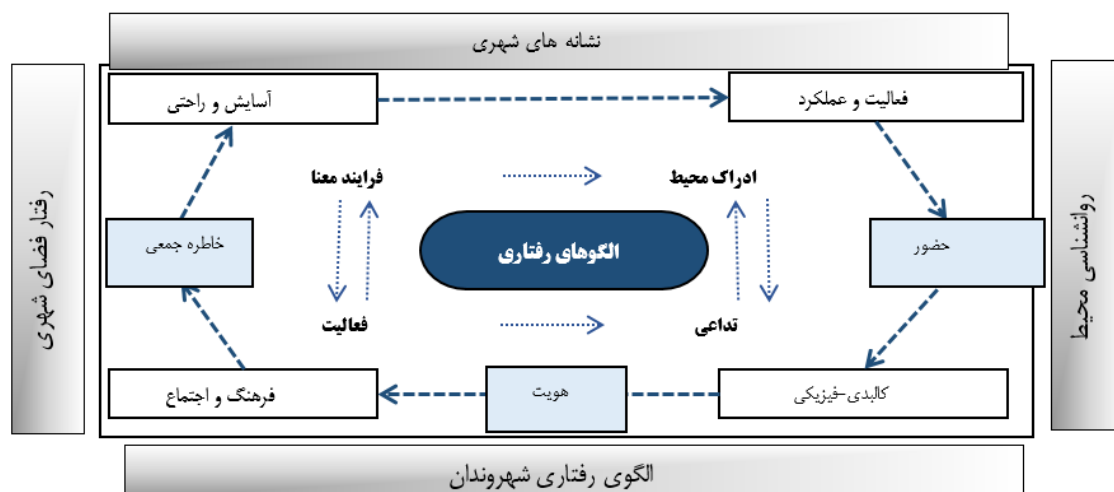
مؤلفه‌ها الگوهای رفتاری شهروندان نیز تغییر می‌کند. معناداری همبستگی این مؤلفه‌ها در سطح ۹۹ درصد تأیید می‌شود ($p < 0/01$).

جدول ۸. آزمون پیوستگی پیرسون برای بررسی پیوستگی مؤلفه‌های تحقیق

میزان ضریب همبستگی		مؤلفه
بازار ۱۵ خرداد	بازار ایرانمال	
۰,۷۴۶**	۰,۵۳۷**	الگوهای رفتاری (فرهنگ و اجتماع)
۰,۷۶۶**	۰,۶۰۶**	فعالیت و عملکرد
۰,۶۸۶**	۰,۷۷۱**	کالبدی
۰,۶۵۸**	۰,۷۵۸**	معنایی (ادراک محیطی)
۰,۵۱۸**	۰,۶۷۶**	آسایش و راحتی
۰,۷۵۶**	۰,۷۳۷**	اثر بازارها بر الگوهای رفتاری شهروندان در شهر پویا

** معناداری تا سطح ۹۹ درصد $p < 0.01$

* معناداری در سطح ۹۵ درصد $p < 0.05$

شکل ۷. مدل نهایی تحلیل اثر بازارها بر الگوهای رفتاری شهروندان در شهر پویا

با توجه به نتایج آزمون پیرسون مؤلفه‌های نشانه‌های شهری بر الگوهای رفتاری می‌باشند. همان‌طور که در شکل ۷ نشان داده می‌شود، تأثیرگذارترین مؤلفه‌های نشانه‌های شهری بر الگوهای رفتاری می‌باشند. همان‌طور که در شکل ۷ نشان داده می‌شود، در نهایت مدل نهایی تحقیق با توجه به آزمون‌های انجام‌شده و یافته‌های تحقیق؛ بر اساس روابط علت و معلولی نشانه‌های شهری بر الگوهای رفتاری شهروندان ترسیم می‌شود.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

موضوع پژوهش حاضر، تحلیل اثر بازارها بر الگوهای رفتاری شهروندان در شهر پویا است. با توجه به هدف و ویژگی‌های پژوهش موردنظر، جامعه آماری در بخش متخصصان، متخصصان طراحی شهری و شهرسازی به تعداد ۲۵ نمونه می‌-

باشد. قلمرو پژوهش در این تحقیق بازار ۱۵ خرداد و بازار ایران مال است و جامعه آماری شهروندان نیز متشکل از ۲۵۰ نمونه به تعداد مساوی در این دو محدوده است. اگر دو نمونه بازار ۱۵ خرداد و بازار ایران مال به عنوان دو بازار فضای شهری پایتخت و مهم تر از آن یک نشانه شهری مهم به عنوان یک ساختار منسجم در نظر بگیریم، سپس می توان بافت موجود را همچون یک متن در نظر گرفت و به تحلیل نشانه معنایی و نشانه شناسی لایه ای دست زد و در راستای پیوستگی میان فضاهای عمومی و جمعی و رفتاری که در این فضا به صورت الگوواره در آمده است می توانیم رفتارهای فضایی شهروندان را استخراج و در نهایت در مکان هایی که دچار ضعف ارتباطی در محیط هستیم با استفاده از اصول طراحی و همچنین رفتارهای برداشت شده به سمت رفع نواقص و بهبود شرایط حرکت کنیم.

تجزیه و تحلیل آمار استنباطی در این تحقیق برای رسیدن به قضاوتی درست از طریق دو پرسشنامه متخصصان و شهروندان انجام شد. پرسشنامه متخصصان نتایج حاصل از امار استنباطی ۳۵ متخصص شهری را بیان می کند و پرسشنامه عمومی به تجزیه و تحلیل و مقایسه تطبیقی اثرات نشانه های شهری بر الگوهای رفتاری در دو بازار بزرگ تهران (بازار ۱۵ خرداد و بازار ایران مال) می پردازد.

نتایج این تحقیق بر اساس مقایسه با پیشینه های تحقیق همسو با نتایج و نظرات لطیفی و سجاد زاده در سال ۱۳۹۳، پاک نژاد و همکاران در سال ۱۴۰۰ و حسنی میان رودی و همکاران در سال ۱۳۹۶ است که به طور کلی عناصر موجود در فضاهای شهری را به طور خاص بر الگوی رفتاری شهروندان اثرگذار می دانند. و نتایج این تحقیق نیز حاکی از آن است که بین نشانه های شهری و الگوی رفتاری شهروندان رابطه وجود دارد. با استفاده از نتایج آزمون تی تک نمونه ای فرض H_0 مبنی بر نبود روابط درونی بین مولفه ها و شاخص های تحقیق رد می شود و مشخص شد که بین مولفه های تحقیق و شاخص های تشکیل دهنده آن ها همبستگی درونی وجود دارد. نتایج تحقیق با استفاده از تحلیل عاملی تاییدی همسو با نتایج تحقیق پاک نژاد و لطفی در سال ۱۳۹۷ است و بیان می کند که ۲۲ شاخص تحقیق و ۵ مولفه (الگوهای رفتاری (فرهنگ و اجتماع)، فعالیت و عملکرد، کالبدی، معنایی (ادراک محیطی)، آسایش و راحتی)؛ در نهایت اثر بازارها بر الگوهای رفتاری شهروندان در شهر پویا را منعکس می کند. همچنین طبق نتایج به دست آمده از آزمون رگرسیون در تحلیل های متخصصان مشخص شد که مؤلفه های تحقیق؛ ۶۱ درصد از واریانس الگوهای رفتاری را پیش بینی می کند. یعنی ۶۱ درصد از متغیرهایی که الگوهای رفتاری شهروندان را تعیین می کنند مربوط به نشانه های شهری و مولفه های؛ الگوهای رفتاری (فرهنگ و اجتماع)، فعالیت و عملکرد، کالبدی، معنایی (ادراک محیطی)، آسایش و راحتی هستند. همچنین مؤلفه ی معنایی (ادراک محیطی) بالاترین تأثیر را بر روی الگوهای رفتاری دارد (beta=0.779). اولویت بندی معیارهای تحقیق بر اساس میزان تأثیر نشانه های شهری بر الگوهای رفتاری شهروندان بر اساس نظر متخصصان و آزمون رگرسیون ضریب بتا عبارت اند از: معنایی (ادراک محیطی)، (۰,۰,۷۷۹)، الگوهای رفتاری (فرهنگ و اجتماع)، (۰,۶۵)، فعالیت و عملکرد (۰,۶۷۱)، کالبدی (۰,۶۴۳)، آسایش و راحتی (۰,۶۲۱). در بخش آمار استنباطی پرسشنامه شهروندان ابتدا میانگین مؤلفه های تحلیل اثرات نشانه های شهری بر الگوهای رفتاری در دو نمونه موردی بازار ۱۵ خرداد و بازار ایران مال از طریق پرسشنامه محاسبه گردید و ثبت شد. با استفاده از آزمون T دوطرفه مشخص گردید که در دو نمونه بازار ۱۵ خرداد و بازار ایران مال تفاوت میانگین بین مؤلفه های (الگوهای رفتاری (فرهنگ و اجتماع)، فعالیت و عملکرد، کالبدی، معنایی (ادراک محیطی)، آسایش و راحتی)، وجود دارد و این تفاوت میانگین در آن ها معنی دار است و نتیجه اینکه همه ی این مؤلفه ها با یکدیگر ارتباط دارند و بر الگوهای رفتاری شهروندان تأثیر گذارند. برای بررسی و سنجش میزان اثرگذاری و ارتباط مؤلفه های؛ الگوهای رفتاری (فرهنگ و اجتماع)، فعالیت و عملکرد، کالبدی، معنایی (ادراک محیطی)، آسایش و راحتی؛ بر تحلیل اثر بازارها بر الگوهای رفتاری شهروندان در بازار ۱۵ خرداد و بازار ایران مال از نظر شهروندان از آزمون پیرسون استفاده شده است. بیشترین تأثیر و ارتباط بین الگوهای رفتاری و مؤلفه های ۵ گانه تحلیل اثرات نشانه های شهری در بازار ۱۵ خرداد مربوط به مولفه ی فعالیت و عملکرد است و در بازار ایران مال

مربوط به مولفه‌ی کالبدی است. پاسخگویان در بازار تهران بیشترین اثر نشانه‌های شهری را بر فعالیت و عملکرد شهروندان می‌دانند و پس از آن الگوهای رفتاری مردم را متأثر از این نشانه‌های شاخص می‌دانند. در بازار بزرگ ایرانمال معتقدند که بیشترین اثر بر الگوهای رفتاری توسط شاخص‌های کالبدی همچون دسترسی‌ها و انعطاف‌پذیری فضاهای شهری و ... گذاشته می‌شود.

در پایان با استفاده از تجزیه و تحلیل اطلاعات این نتیجه حاصل شد که؛ بازار به عنوان یک نشانه‌های شهری بر الگوهای رفتاری شهروندان تاثیر معنادار و مثبت و مستقیم دارند و مؤلفه‌های؛ الگوهای رفتاری (فرهنگ و اجتماع)، فعالیت و عملکرد، کالبدی، معنایی (ادراک محیطی)، آسایش و راحتی، به میزان ۶۱ درصد الگوی رفتاری شهروندان را پیش‌بینی می‌کنند. ادراک محیطی از مؤلفه‌های الگوهای رفتاری است که نشانه‌های شهری تاثیر مستقیم و بالایی بر آن می‌گذارد و با تقویت بازار به عنوان یک نشانه شهری و یا تضعیف آن، ادراک محیطی شهروندان تغییر می‌کند.

در ادامه پیشنهادهایی برای بهبود اثر بازارها بر الگوهای رفتاری شهروندان در یک شهر پویا ارائه می‌گردد:

- افزایش آسایش و راحتی بازارها با ایجاد فضاهای سبز و پوشش گیاهی برای تنفس هوای تمیز و کاهش دما.
- ارائه فضاهای عمومی و مناسب برای نشستن و استراحت که باعث افزایش راحتی و آسایش شهروندان در بازارها می‌شود.
- توسعه فعالیت‌های کالبدی در بازارها، از جمله ایجاد فضاهای تفریحی، بازی‌های کودکان، فروشگاه‌های محلی، و رستوران‌های محلی برای جذب مردم به بازار.
- افزایش فعالیت‌های فرهنگی و هنری در بازارها، مانند نمایشگاه‌ها و نمایش‌های تئاتر و موسیقی برای جذب مردم به بازار.
- بهبود کیفیت کالبدی بازارها، از جمله تعمیر و نگهداری ساختمان‌ها، پوشش دادن به دیوارهای خالی، و ایجاد نمای سازنده و زیبا برای بازارها.
- افزایش ادراک محیطی شهروندان با ایجاد برنامه‌های آموزشی درباره محیط زیست و بازارها به عنوان فضای مهم در زندگی شهروندان.

سپاسگزاری

در پایان از اساتید بزرگوار و تمامی متخصصین شرکت‌کننده در پرسشنامه و اجرای تحقیق، تشکر و قدردانی می‌نمایم.

منابع

- بحرینی، س. (۱۳۹۴). تحلیل فضاهای شهری در رابطه با الگوهای رفتاری استفاده‌کنندگان و ضوابطی برای طراحی (نهم). تهران: دانشگاه تهران.
- براتی، ن، و زرین قلم، ف. (۱۳۹۲). ملاحظاتی در رابطه زبان، فرهنگ، ادراک و محیط انسان ساخت: بررسی پنج حوزه معنایی به مثابه متن (اول). پرهام نقش.
- بیگی، س؛ پورجعفر، م؛ ایمانی نائینی، م (۱۳۹۲)، بررسی تاثیر روحی و روانی بدنه‌های شهری بر شهروندان، مدیریت شهری، شماره ۳، ۲۰۱-۲۱۶.
- پاک نژاد، ن، لطیفی، غ. (۲۰۱۹). تبیین و ارزیابی تأثیرات مؤلفه‌های محیطی بر شکل‌گیری الگوهای رفتاری در فضاهای شهری (از نظریه تا عمل: مطالعه میدان تجریش). باغ نظر، ۱۵ (۶۹)، ۵۱-۶۶.

- پاک نژاد، ن.، طیبیان، م.، لطیفی، غ. (۲۰۲۱). چگونگی شکل‌گیری الگوهای رفتاری در سازمان فضایی محلات «زرگنده» و «دروس» با استفاده از نرم‌افزار «گراف». باغ نظر، ۱۸(۹۷)، ۶۲-۴۷.
- پاکزاد، ج.، و بزرگ، ح. (۱۳۹۳). الفبای روانشناسی محیط برای طراحان (دوم). آرمان شهر.
- پرتوی، پ. (۱۳۹۴). پدیدارشناسی مکان (سوم). تهران: فرهنگستان هنر.
- شعله، م. (۱۳۹۰). معیارهای متن‌بودگی شهر و روش‌شناسی تحلیل آن. نشریه هنرهای زیبا - معماری و شهرسازی، ۴۱۳(۱۹)، ۳۲-۱۹.
- حسینی میانرودی، ن.، ماجدی، ح.، زرآبادی، ز.، زیاری، ی. (۲۰۱۸). واکاوی مفهوم خاطره جمعی و بازیابی آن در فضاهای شهری با رویکرد نشانه‌شناسی. باغ نظر، ۱۴(۵۶)، ۳۲-۱۷.
- رشیدیان، ع. (۱۳۹۴). هوسرل در متن آثارش (چهارم). تهران: نشر نی. ریسمانچیان، ا.، و بل، س. (۱۳۸۹). شناخت کاربردی روش چیدمان فضا در ک پیکره بندی فضایی شهرها. نشریه هنرهای زیبا - معماری و شهرسازی، ۲(۴۳)، ۲-۴۳.
- ریکور، پ. (۱۳۹۴). زندگی در دنیای متن: شش گفتگو، یک بحث. ب. احمدی، چاپ (هشتم). نشر مرکز.
- سپهری مقدم، م.، و ذکری، ع. (۱۳۹۱). ارتباط‌شناسی معنی‌تأملی بر مفاهیم موجود در ارتباط معنایی کالبد بناهای شهری. معماری و شهرسازی آرمان شهر، ۵(۹)، ۸۷-۹۵.
- سجاذزاده، ح.، و پیربابایی، م. ت. (۱۳۹۱). فرآیند رخداد معنا در فضای شهری، معماری و شهرسازی آرمان شهر، ۵(۹)، ۱۷۷-۱۸۶.
- سجودی، ف. (۱۳۹۰). نشانه‌شناسی لایه‌ای و کاربرد آن در تحلیل متن هنری نشانه‌شناسی: نظریه و عمل (مجموعه مقالات) دوم، نشر علم، ۳۷۴.
- سیاهویی، ح. م.؛ احمدی، ف.؛ سایبانی، ب. (۱۳۹۶). بررسی عملکرد نشانه‌های شهری بر درک مردم از محیط شهری مطالعه موردی: شهر بندرعباس، کنفرانس پژوهش‌های معماری و شهرسازی اسلامی و تاریخی ایران.
- شاهچراغی، آ.، و بندرآباد، ع. (۱۳۹۴). محاط در محیط: کاربرد روان‌شناسی محیطی در معماری و شهرسازی (اول). تهران: جهاد دانشگاهی.
- شعله، م.، و بحرینی، د. س. ح. (۱۳۹۰). باز آفرینی متن شهر با رهیافتی زبان‌شناختی نمونه موردی: محله سنگ سیاه شیراز. شهرسازی، دانشگاه تهران.
- شعبیری، ح. (۱۳۹۱). مبانی معناشناسی نوین، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت).
- شعبیری، ح. (۱۳۹۲). تجزیه و تحلیل نشانه - معناشناختی گفت‌وگو (دوم). تهران: سمت.
- علی جوان فروزنده، د.، و قاسم مطلبی، د. (۱۳۹۰). مفهوم حس تعلق به مکان و عوامل تشکیل‌دهنده آن. هویت شهر، ۵(۸)، ۱-۸.
- لطیفی، ا.، و سجاذزاده، ح. (۱۳۹۳). ارزیابی تأثیر مؤلفه‌های کیفیت محیطی بر الگوهای رفتاری در پارک‌های شهری (نمونه موردی: پارک مردم همدان). (فصلنامه مطالعات شهر) ۳(۱۱)، ۱۸-۳.
- میر غلامی، م.؛ واعظ شهانقی، الف و رباطی، م. ب. (۱۳۹۱). نشانه‌شناسی شهری و نقش آن در خوانایی و شناسایی محیط (مطالعه موردی محله نازی آباد تهران)، فصلنامه علمی - پژوهشی نقش جهان، شماره ۱، ۳۴-۴۹.
- Carmona, M., Magalhães, C. de, & Hammond, L. (2008). Public space: the management dimension. Routledge. Retrieved from <https://www.routledge.com/Public-Space-The-ManagementDimension/Carmona-Magalhaes-Hammond/p/book/9780415396493>.
- Eco, U. (1980). A componential analysis of the architectural sign/column. Signs, Symbols, and Architecture. Chichester and New York: Wiley.
- Eco, U. (1981). The Role of the Reader. Explorations in the Semiotics of Texts. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/20127618>.
- Rapoport, A. (1977). Human aspects of urban form. Retrieved from <http://www.ulb.tu-darmstadt.de/tocs/7958022X.pdf>
- Rapoport, A. (1990). The meaning of the built environment: a nonverbal communication approach. University of Arizona Press. Retrieved from https://books.google.com/books/about/The_Meaning_of_the_Built_Environment.html?id=bn7_UFABdUC&source=kp_cover.
- Relph, E. C. (2008). Place and placelessness. Pion. Retrieved from https://books.google.com/books/about/Place_and_placelessness.html?id=qrUiAQAAAMAAJ.
- Gehl, J. (2011). Life between buildings: using public space. Retrieved from https://books.google.com/books?hl=en&lr=&id=X707aiCq6T8C&oi=fnd&pg=PA3&dq=jan+gehl&ots=xi-FzPqL&sig=C4aINwDR_INSIRSFUQcXWQMkxMo
- Gehl, J. (2013). Cities for people. Retrieved from <https://books.google.com/books?hl=en&lr=&id=1BNJONILqQcC&oi=fnd&pg=PR3&ots=hEv7tWZ3mj&sig=hOqPaScrKwolaXtV7NNUUJ&M-V4>